

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

TÜRK-İSLAM DÜŞÜNCE TARİHİNDE ERZURUM

Sempozyumu

26-28 HAZİRAN 2006

BİLDİRİLER

II. CİLT

Erzurum 2007

ERZURUMLU İBRAHİM HAKKI'NIN
"KIYÂFETNÂME" Sİ ÇERÇEVESİNDE HZ. PEYGAMBER'İN ŞEMÂİLİ

Doç. Dr. Selçuk COŞKUN*

Giriş

Vaktiyle halkın hadis bilgisini ölçmek amacıyla alan araştırmaları yapmış ve yaptırmıştık. Bu çalışmalarda halkımızın hadis ve sünnet kültürünü açığa çıkaracağını umduğumuz bazı sorular yöneltmiştik. Bu sorulardan biri de, halkımızın bildiği hadis ve sünnetleri nereden öğrendiğini açığa çıkarmaya yönelik olan, "Bu hadisleri nereden öğrendiniz?" sorusuydu. Bu soruya verilen cevaplardan bir kısmı yazılı kaynakları, diğer kısmı da sözlü kaynakları işaret ediyordu. Yazılı kaynaklardan bir kısmını hadis eserleri, diğer kısmını da İslâmî eserler diyebileceğimiz diğer kaynaklar oluşturmaktaydı. Bu eserler içerisinde Marifetnâme de vardı. Hatta Marifetnâme'yi hadis kitabı olarak zikredenler olduğu gibi, içerisinde bolca hadis geçen ve kendisinden hadis öğrenilebilecek dinî bir kitap olarak görenler de vardı¹.

Olaya bu açıdan bakılınca, Marifetnâme'nin, halkımız arasında güvenilir bir dinî kaynak olarak algılandığını söyleyebiliriz. Marifetnâme, değişik bilim dalları açısından yeniden değerlendirilebilir ki, bu sempozyumda bu husus büyük oranda gerçekleşmiş oldu. Zira değişik oturumlarda Marifetnâmedeki âyetler, Allah inancı, hadisler, onun evrimle ilgili görüşleri, tıbbî yorumları, eğitimciliği, şiirleri vs. gibi konular ele alındı.

Bu tebliğde, Marifetnâmede bir bölüm olan "Kıyâfetnâme" üzerinde durulacaktır. Ancak burada, Psikoloji, Tıp gibi alan dışındaki bilimlerle ilgili olduğunu düşündüğümüz Kıyâfetnâmelerin bilimselliği gibi bir konuda değerlendirmeler yapılmayacaktır. Biz burada bir mukayese yapmak istiyoruz. Acaba Kıyâfetnâme'de belirtilen dış görünüş ve karakter ilişkisi, Hz. Peygamber'e uygulanırsa nasıl bir sonuç elde edilir?

Tebliğin başlığında kullanılan "Şemâil"; kelime yapısı bakımından, "Şimâl" in çoğuludur. Arapçada bu kökten türeyen kelimelerin birbirinden farklı, hatta birbirine zıt değişik manaları vardır. Bu nüanslardan birisi de, huy, tabiat, karakter, hal ve

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

¹ Meselâ bkz. Coşkun, Selçuk, *Bayburt ve Çevresinde Hadis Kültürü*, (Basılmamış Lisans Tezi), Erzurum 1989.

hareket, tavır ve davranış anlamıdır. İslam âlimleri kelimeyi bu geniş lügat manalarından alıp, onu bir şahsın hayat hikâyesini, yani biyografisini anlatan bir terim haline getirmişlerdir. Kelime zamanla daha da özelleşerek sadece "Hz. Peygamber'in beşerî yönünü, yaşama uslubunu ve şahsî hayatını anlatan" bir terim hüviyetine bürünmüştür². Bunun için şemâil özetle; Rasûlullah'ın ahlâkı, bedenî yapısı, karakteri, yaşayış ve giyiniş tarzları, hususî hayatı vs. gibi yüksek şahsiyeti" anlamında kullanılmıştır³.

Şemâil ile yakından alakalı olan bir diğer ıstılah ise; "hilye"dir. Hilye; "Hz. Peygamber'in vücut yapıları ve güzel sıfatları hakkında kullanılan bir tabir"dir. Bu haliyle Hilye, Şemâil'in bir bölümüdür⁴. Bunun için biz başlıkta, Hilye'den daha kapsamlı bir anlamda kullanılan, sadece fiziki portreyi değil, karakteri de yansıtan Şemâil kavramını kullanmayı uygun gördük.

a. Kıyâfet İlmî

Kıyâfet ilminin mevzuu; bir kimsenin saç, göz, kulak, el, ayak vs. gibi uzuvlarından ve dış görünüşünden onun ahlâk ve karakter hususiyetlerini , diğer bir ifadeyle; zahirinden batını vasıflarını tahmin ve tesbit etmektir⁵.

Kıyâfet İlmî genel anlamda, Kıyâfetü'l-İsr ve Kıyâfetü'l-Beşer olmak üzere ikiye ayrılır. Kıyâfetü'l-İsr, mahlukatın yoldaki ayak izlerinden bahseder. Kıyâfetü'l-İnsaniyye, Kıyâfetü'l-Ebdân, Kıyâfetü'l-Beşer veya kısaca Kıyâfet İlmî ise; insanın beden yapısından ahlâkî vasıflarını tahmine ve uzuvlarından nesebini tesbite dairdir. Bu anlamdaki Kıyâfet İlmî yerine, Arapça'da daha ziyade Firâset İlmî tabiri kullanılmıştır. Konusu itibariyle Kıyâfet İlmîne yakın başka ilimlerden de bahsedilmektedir. İlm-i Sima⁶, İlm-i Kef⁷, İlm-i Hutut⁸, İlm-i İhtilac⁹, İlm-i İyâfe¹⁰, gibi.¹¹

Kıyâfetü'l-İsr; nisbeten tecrübe ve hafızaya dayanır ve talim ve tahsili mümkündür. Firaset ilmi ise, istidlal ve müdellel olmaktan çok hadsiyyat ve tahmine

² Yarıdım, Ali, *Peygamberimiz'in Şemâili*, Damla Yayınevi, İstanbul 2002, 4.b. s. 29; Bayraktar, İbrahim, *Hz. Peygamber'in Şemâili*, Seha Neşriyat, İstanbul 1990, s. 18-19.

³ Aydınlı, Abdullah, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, Timaş, İstanbul 1987, s. 144; Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, TDV Yayınları, Ankara 1992, s. 377.

⁴ Bayraktar, a.g.e., s. 21; Aydınlı, a.g.e., s. 69.

⁵ Çelebioğlu, Amil, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yayınları, İstanbul 1998, s.225.

⁶ İnsanın simasından ahlakını anlama

⁷ Avuçtan ve ondaki çizgilerden hükümler çıkarma

⁸ Alındaki çizgilerden anlamlar çıkarma

⁹ Seçimlerden bazı manalar çıkarma

¹⁰ Kuşların uçuşundan anlamlar çıkarma

¹¹ Bkz. Çelebioğlu, a.g.e., s.226.

dayanır. Bu ilim tedris ve talim ile mümkün değildir. Bununla beraber Araplar bu ilimden, doğan çocuğun nesebini tayinde istifade etmişlerdir.

Aslında islamdan önce dünyanın birçok yerinde bu ilimle meşgul olunmuş, bu hususta fikirler serdedilmiş ve eserler verilmiştir. Hatta insanları tiplerine göre ayırma işinin ilk olarak (M.Ö.) V. yüzyılda yaşamış olan Yunan hekimi Hippocrates'te görüldüğü ve islamın zuhurundan sonra değişik insanlar tarafından ele alındığı belirtilmektedir¹².

İslâmî dönemde kıyâfet hakkında ilk eserin müellifinin İmam eş-Şâfiî (150-204/767-819) olduğu belirtilir. Ancak eseri elde mevcut değildir. Daha sonraları el-Kindî (Ö.III/IX. Y.y. ortaları), Yuhanna İbnu'l-Bitrîk (IV/X. y.y.) Muhammed İbn Zekeriyâ Râzî (240-320/854-932), İbn Sina (370-428/980-1036-1037), Fahreddin er-Râzî (544-606/1149-1209), Muhyiddin İbnu'l-Arabî (560-638/1164-1240) ele almış, ayrıca ve bazı Farsça ve Türkçe eserlerde bu konuyla ilgili bilgiler sunulmuştur¹³. Türkçe olup, İbrahim Hakkı Erzurumî'den önce telif edilen Kıyâfetnâmeler arasında; Hamdullah Hamdî (1449-1503), Şâbânî Sivrihisârî (1531), İlyas İbn Saruhânî (1559-1560), Abdulmecid İbn Şeyh Nasuh (1565), Mustafa İbn Evranos (1574), Bâlizade Mustafa Efendî (1575), Niğdeli Visâlî (1595), Şeyh Ömer Halvetî'nin (1620) Kıyâfetnâmeleri sayılmaktadır¹⁴.

Bütün bunlara bakıldığında, söz konusu ilimle ilgili eserlerin ilk olarak müslümanlarla başlamadığı, müslüman coğrafya'da ise, Arapça, Farsça ve Türkçe yazılan bu tür eserlerin bulunduğu, İbrahim Hakkı Erzurumî'nin eserinin ise bunları takip ettiği anlaşılmaktadır. Hatta Amil Çelebioğlu, onun Kıyâfetnâmede önceki eserlerden etkilendiğini, hatta Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdî'den aynen iktibaslarda bulunduğunu tesbit etmiştir¹⁵.

b. Kıyâfet İlminin Dayandığı Âyet ve Hadisler

Bununla beraber, Türkiye'de halkımızdan bir kısmı, Marifetnâme'deki Kıyâfetnâme'nin tamamının İbrahim Hakkı Erzurumî'nin tesbitleri olduğunu ve bu tesbitlerin İbrahim Hakkı Erzurumî'nin tasavvufî yönü olması hasebiyle bir tür İlhamî bilgi olduğunu, ve kesinlik arzettiğini düşünmektedirler.

¹² Bkz. Çelebioğlu, a.g.e., s.227-229.

¹³ Bkz. Çelebioğlu, a.g.e., s.229-231.

¹⁴ Bkz. Çelebioğlu, a.g.e., s231-232; Ayrıca bkz. Kerkütlü, Mehmet Ali, *El ve Yüz Çizgilerinizle Geleceğinizi Okuyun*, Mozaik Yayınları, İstanbul 2001, s. 205-206.

¹⁵ Bkz. Çelebioğlu, a.g.e., s232-236.

İslamî gelenekte her şeyi Kur'ân ve Sünnete dayandırma adetinin doğal uzantısı olarak, Kıyâfet İlminin de bu iki kaynağa dayandırıldığına şahit olunmakta, bazı âyet ve hadisler delil gösterilmekte, dolayısıyla yapılan tahminlerin gerçeği ifade ettiği gibi bir izlenim verilmektedir.

Kıyâfet İlminin dayandırıldığı âyet ve hadisler şunlardır:

1."(Yapacağınız hayırlar) Këndilerini Allah Yoluna adanmış, bu sebeple yeryüzünde kazanç için dolaşamayan fakirler için olsun. Bilmeyen kimseler, iffetlerinden dolayı onları zengin zanneder. **Sen onları simalarından tanırsın.** Çünkü onlar yüzüzlük ederek istemezler. Yaptığınız her hayrı muhakkak Allah bilir"¹⁶

2."**Suçlular simalarından tanınır,** perçemlerinden ve ayaklarından yakalanırlar"¹⁷

3."Herkes *şâkilesine*¹⁸ göre amel eder"¹⁹

4."... Onları rükuya varırken, secde ederken görürsün. Allah'tan lütuf ve rıza isterler. Onların *nişanları/belirtileri yüzlerindeki secde izleridir.* Bu onların Tevratteki vasıflarıdır"²⁰

5."İşte bunda, *mütevessimin* (fıkr u firaseti olanlar) için, ibretler vardır"²¹.

6."Mü'minin *firasetinden* sakınınız, muhakkak ki o, Allah nuruyla bakar"²²

7."Hayrı *güzel yüzlüden* talep ediniz"²³

¹⁶ 2.Bakara, 273.

¹⁷ 55.Rahmân, 41

¹⁸ Yazır, "**şâkile**" kelimesinin, tabiat, adet, din, hulk, niyet, seciye ve cibillet, tarihi müşakil gibi muhtelif fakat mütekarib manalarla tefsir edildiğini, sonuncusunun ise en câmi bir mana olduğunu ifade etmekte ve: "Yani herkes kendi hal ve mizacına uygun olan yolda hareket eder. Tabiri aharle, hissiyatı mahsusasına göre iş yapar" der. Daha sonraki izahlarında da, şakile yerine "mizac ve hissiyat" kelimelerini beraberce kullanmakta ve sanki "**şâkile**"yi bu iki kelimeyle ifade etmiş görünmektedir (Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Neşriyat 1979, V,3196.)

¹⁹ 17.İsra, 84.

²⁰ 48.Fetih, 29

²¹ 15.Hicr, 75.

²² et-Tirmizî, Tefsir 16 (V,278). el-Fettenî hadisin hasen olduğunu söylemiştir (el-Fettenî, Muhammed Tahir b. Ali el-Hindî, *Tezkiretü'l-Mevzû'ât*, Beyrut 1399, s. 195.

²³ Taberânî, Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, Thk. Hamdî es-Silefî, Mektebutu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Mevsil, 1983, XI, 81; İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr b. Muhammed, *el-Musannaf*, Thk. Kemal Yusuf el-Hût, Mektebetu'r-Rüşd, Riyad, 1409, V, 299; Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed, *Şuabu'l-İmân*, Thk. Muhammed Besyûnî Zeğlûl, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1410, III, 278.

Aclûnî, bu hadisin zayıf olduğu yönündeki değerlendirmeleri verdikten sonra, mevzû olduğuna kanaat getirenlerin de var olduğunu zikreder, ancak bu son değerlendirmeye katılmaz (Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs ammâ İstehere mine'l-Ehâdîsi alâ Eلسineti'n-Nâs*, Tsh ve Tlk., Ahmed Kalaş, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1983, I, 152.

8."...Aişe (ra) demiştir ki: Rasûlullah sallâllahu aleyhi ve sellem sevinci yüz hatlarına yansımış olarak (neşeli bir halde yanına) geldi. Buyurdu ki; "Ey Aişe, haberin yok mu? Mücezziz el-Müdlîci, Zeyd ile (oğlu) Üsâme'yi gördü üzerlerinde bir kadife vardı onunla başlarını örtmüşler ayakları açık idi. (Mucezziz); "Bu ayaklar birbirlerinden (meydana gelmiş)dir dedi." Ebû Dâvud dedi ki; Üsâme siyah (tenli, babası) Zeyd ise beyaz (tenli) idi."²⁴

9.Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: "Sizden önce geçen ümmetler içerisinde kendilerine ilham olunanlar (muhaddesûn) vardı. Şu da muhakkak ki, benim ümmetim içerisinde onlardan biri bulunursa şüphesiz o da Ömer İbnu'l-Hattâb'tır"²⁵. Görüldüğü üzere Hz. Peygamber bu ifadeyle ilhamın insanlar için bir bilgi vasıtası olabileceğini belirtmektedir. Bununla beraber bu hadis, Kıyâfet/Firâset ilminin dayanaklarından sayılmıştır²⁶

1. İbrahim Hakkı'nın Kıyâfetnâmesi

Türk edebiyatında, Kıyâfetnameler içinde başlangıçta Hamdullah Hamdî'nin kıyâfetnâmesi meşhur ve bilhassa halk arasında en yaygını idi. Sonraları da son tanınmış Kıyâfetnâme olarak da Erzurumlu İbrahim Hakkı Erzurumî'nin eseri zikredilir. Marifetnâme içinde olup beşinci fasılın bir kısmını teşkil eder. Sekiz nev'e ayrılan bu fasılda asıl Kıyâfetnâmeyi meydana getiren bölüm, dördüncü ve beşinci nev'ilerdir. Diğer nev'iler tamamlayıcı mahiyettedirler. İbrahim Hakkı Erzurumî'nin Kıyâfetnâmesinde, diğer birçok örneklerden farklı olarak, her uzuvla ilgili hükümler verilirken başlık konulmuş ayrıca uzuvlar belirtilmemiştir. Beyitler müteselsilen devam eder. Müellifin, bu mevzuda eski eserlerden faydalanmış olması tabii olmakla beraber, manzumede, hiçbir yabancı tesir ve tercüme kokusu hissedilmez²⁷.

İbrahim Hakkı Erzurumî Kıyâfetnâme'nin üçüncü Nev'in başında, bu ilmin öneminden bahisle şöyle demektedir.

"...(Cenab-ı Hak) gerçi beni âdemin cümlesini, tıynet ve hılkatte muttarid ve muttahid (bir) yaratmıştır. Lâkin efrad-ı benî âdemi, sûret ve sîrette biri birine muhalif ve muğayir etmiştir... Sûreti sîrete ve a'zayı ahlâka alâmet ve nişan etmiştir. Tâ kim ibtidâ insan, kendi kıyâfetinden kendi evsafın tamamen bilip ihtimam ile tehzib-i ahlâk

²⁴ Ebû Dâvud, Talâk, 30, 31

²⁵ Buhârî, Enbiyâ, 54 (IV,149).

²⁶ Kerkütlü, a.g.e., s. 13.

²⁷ Çelebioğlu, a.g.e., s.250-251.

eylesin. Ba'dehu akrân ve yârânı kıyâfetlerine fehm ü firâset ile nazar edip her birinin zatında muzmer olan ahvâl ve ahlâkına vâkıf ve muttali oldukda onlara ya hulkunca rağbet ve muhabbetle muamele etsin, veya aklınca husn-i mudârat ile geçinip gitsin, veya cümlesinden uzlet edip emn ü selâmete izz ü râhata yetsin, ve ne kimseden incinip ve ne kimseyi incitsin. Gönül hoşluğuyla تنها oturup yatsın.

Nazm/Beyt:

Cihan bağında ey âkıl budur makbul-i ins ü cin

Ne kimse senden incinsin, ne sen bir kimseden incin

Ve hadis-i şerifte; "**Utlubû'l-Hayre inde hisâni'l-Vücûh/Hayr: güzel yüzlülerden talep ediniz**" buyurulmuştur. Yani gökçek âdemden güleç yüz ve şîrin söz görülüp işidildiğin ve güzel huylar ve yahşi işler vücûda geldiğin cümleye duyurmuştur.

Beyt:

Kimki hikmetle nâsa kıldı nazar

Her işi muktazay-ı zatı sezer

Ve hak Taâla kemâl-ı keremiyle; "Kul! Küllün ya'melü alâ şâkiletihi/ Herkes şâkilesine göre amel eder"²⁸ va'd ü beşâretin işaret buyurmuştur. Pes cümleye Ğafûr u Halîm Cevâd u Kerîm ve Raûf u Rahîm olduğun lutfuyle duyurmuştur. Zira ki herkes kendi layıkın işledigin herkes görmüştür..."²⁹.

Daha sonra "Dördüncü nev'e/Nev-i râbi"ye geçilmiş, "Baş ve Boyun Uzuvarının Kıyafeti/Kıyâfet-i A'zâ-i Re's u 'Unugi Bildirir" başlığı atılarak, "Ey Aziz! Malum olsun ki, ehl-i hikmet demişlerdir ki..." diyerek nazm ile Kıyâfetnâmesini serdetmiştir.

2. Kıyâfetnâme'deki Tavsiflerin Hz. Peygamber'in Şemâlli'yle Mukayesesi

2.1. Boy İle İlgili Değerlendirmeler

Erzurumlu İbrahim Hakkı boy ile ilgili olarak;

"Kim ki boyudur tavîl

Sade dil olur cemîl

Kim ki boyudur kasîr

Hilesi vardır kesîr

Kim ki vasat boyludur

Âkıl ve hoş huyludur"³⁰ demektedir.

²⁸ 17. İsra, 84.

²⁹ İbrahim Hakkı Erzurûmî, *Mârifetnâme*, Bulak 1280, s. 210-212.

³⁰ İbrahim Hakkı, s. 211.

Bu açıdan Hz. Peygamber'e bakılınca, Hilye ve Şemâil eserlerinde onun boyunun; 'Rasûlullah'ın boyu ne çok uzun ne de fazla kısa idi³¹. Orta boylu idi³² diye tavsif edildiği görülür. Buna göre Hz. Peygamber, "âkıl ve hoş'huylu" olmaktadır.

2.2. Başla İle ilgili Değerlendirmeler

Kıyâfetnâmede;

"Başı küçük akli az Olsa, ana dime râz(sır)

Başı büyük olanın Akli çok olur anın"³³denilmektedir.

Bu açıdan Hz. Peygamber'e bakıldığı zaman onun; "Mübarek başı büyükçe idi³⁴" şeklinde tavsif edildiği görülmektedir. Buna göre de Hz. Peygamber'in, "aklı çok" olduğu anlaşılmaktadır.

2.3. Kulak İle ilgili Değerlendirmeler

İbrahim Hakkı kulaklarla ilgili olarak;

"Üznü kebîr olsa bol Cahil ve kâhildir ol

Üznü küçük uğrudur Evsat olan doğrudur"³⁵, demektedir.

Hz. Peygamber ise; "Kulakları kusursuz olup, normal bir yaratılışa sahipti"³⁶ şeklinde anlatılmaktadır. Buna göre Hz. Peygamber "doğru" bir insandır.

2.4. Kaşlarla ilgili Değerlendirmeler

"Kaşta çok olan kili Mükesser (kırık) olur gussalı (kederli, tasalı)

Kaşı açık doğrudur Çatma ise uğrîdur (uğursuzdur)

İnce kaş olur Cemîl Kibre tavîlî (uzunu) delîl

Kaşı mukavves(hilal) olan Dilber olur her zaman"³⁷

Hz. Peygamber ise şöyle anlatılır:

Kaşları hilal gibi gür ve birbirine yakındı, çatık kaşlı değildi³⁸. Kaşları, yay gibi ince, ve gözlerinin ucuna doğru uzanmış olup çatık değildi³⁹. Ümmü Ma'bed'in

³¹ et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, eş-Şemâilü'l-Muhammediyyeve'l-Hasâilü'l-Mustafaviyye, Thk. Seyyid b. Abbâs, Müessesetü'l-Kütüb's-Sekâfiyye, Beyrut 1992, ss. 28-31; Yardım, a.g.e., s. 63

³² Yardım, a.g.e., s.64, 91

³³ İbrahim Hakkı, s. 211

³⁴ et-Tirmizî, Şemâil., s. 31; Yardım, a.g.e., s.64.

³⁵ İbrahim Hakkı, s. 211

³⁶ Bkz. et-Tirmizî, Şemâil., 28-41; Bayraktar, a.g.e., s.47.

³⁷ İbrahim Hakkı, s. 211

³⁸ Bkz. et-Tirmizî, Şemâil., 28-41; Yardım, a.g.e., s.66.

³⁹ Bkz. et-Tirmizî, Şemâil., 28-41; Bayraktar, a.g.e., s.44.

rivayetine göre ise; kaşları birbirine bitişik idi⁴⁰. Bir yoruma göre de; kaşları birbirine çok yakındı, bunun için uzaktan bitişik görünürdü⁴¹.

Buna göre Hz. Peygamber, kaşları açık olduğu için "doğru", ince kaşlı olduğu için "güzel", hilal kaşlı olduğu için "dilber" olmaktadır.

İbrahim Hakkı, "Kirpiği sık bî bedel"⁴² demekte, Hz. Peygamber ise; Kirpikleri sık ve uzun idi⁴³, Kirpikleri, başı ile mütenasip bir uzunlukta idi⁴⁴, şeklinde anlatılmaktadır. Buna göre Hz. Peygamber, "bedelsiz, bulunmaz" bir insandır.

2.5. Yüz İle İlgili Değerlendirmeler

Kıyâfetnâme'de;

Vechi büyüktür alîl	Kibre küçüktür delîl
Yumru olandır bahîl	Yassı olandır cemîl
Vechi anktır muhîl	Etlî olandır sakîl
Vechi pek uzun olan	Laf ile söyler yalan
Kim ki tireştir(uzun) yüzü	Telh (yalan) olur ekser sözü
Vechi müdevver gerek	Bedrden enver gerek
Çün mütebessim olur	Anı gören kâm (zevk/lezzet) alır ⁴⁵ ,

denilmektedir.

Şemâil eserlerinde Hz. Peygamber'in yüzü ise şöyle tavsif edilir: Tonbul yüzlü ve yumru yanaklı değildi, yüzünde hafif bir değirmilik vardı⁴⁶. Bir rivayette, Hz. Peygamber'in yanakları düz, başka bir rivayette yanakları yumru şeklinde olmayıp birazcık uzun idi. Bu rivayetler, onun yüzünün değirmi olması yanında, yumru yanaklı olmadığını göstermektedir⁴⁷. Buna göre Hz. Peygamber, değirmi çehreli olduğu için, "aydan daha nurlu"dur, "çünkü böyle olanlar sürekli mütebessim olur ve onu görenler kâm alır".

2.6. Beniz İle İlgili Değerlendirmeler

"Benzi kızıldır edîb	Esmer olandır lebîb
Benzi sarıdır alîl	Esvede mâil muhil (tevekkeli)

⁴⁰ Bkz. et-Tirmizî, *Şemâil*, 28-41; Bayraktar, a.g.e., s.44.

⁴¹ Bayraktar, a.g.e., s.45.

⁴² İbrahim Hakkı, s.211

⁴³ Yardım, a.g.e., s.65; Bayraktar, a.g.e., s.45

⁴⁴ Bayraktar, a.g.e., s.45.

⁴⁵ İbrahim Hakkı, s. 211.

⁴⁶ et-Tirmizî, *Şemâil*, s. 36-38.; Yardım, a.g.e., s.65.

⁴⁷ Bayraktar, a.g.e., s.46.

Levni olan mutedil Hem ak olur hem kızıl⁴⁸

Hz. Peygamber ise şöyle tavsif edilir:

Yüzlerinin rengi kırmızıya çalar şekilde beyaz⁴⁹, teni, ne kireç gibi duru beyaz, ne de karayağız⁵⁰. Yüzü nurânî beyazdı⁵¹. Gümüştan yaratılmış gibi nurlu beyazdı⁵². Yüzü, yer yer kırmızılığa sahip beyaz bir renkte idi. Kireç gibi beyaz veya esmer değildi⁵³. Buna göre Hz. Peygamber, benzinin renginden kaynaklanan bir kusura sahip değil, mu'tedil bir benze sahiptir.

2.7. Burun İle İlgili Değerlendirmeler

"Enf eğer olursa dıraz	Sahibidir fehmi az
Enf eğer olsa kasîr	Havf olur onda kesîr
Enf ucu ger ola top	Sahibi olur turup (neşeli)
Enf ucu ağza yakın	Olan adamdan sakın
Sükbe-i enf (burun deliği) olsa bol	Kibr ve haset dolmuş ol
Olsa kulkul-i (hareketli) kanat	Cem' ola kah (kahır) ve inat
Enfi kim olsa arîz (geniş)	Şehvet iledir marîz
Enfi o kim eğridir	Himmet onun fikridir ⁵⁴ .

Hz. Peygamber'in burun yapısı ise şöyle tavsif edilir:

Hz. Peygamber'in burnu, gayet latif ve ölçülü olup, zahiren kavisli, gerçekte ise çekme burun şeklinde idi. Burnunun üst tarafı hafifçe yüksek olup, ucu ince idi. Üstünde bir nur parlardı ki, onu ilk gören burnunu yüksek ve kavisli zannederdi⁵⁵. İbrahim Hakkı burunla ilgili kusurlu durumları yazmış, ancak bu açıdan Hz. Peygamber'le örtüşen bir kusur bulunmamaktadır.

2.8. Sakal İle İlgili Değerlendirmeler

"Lihye tavil olsa ger	Sahibidir bî hüner
Lihyesi sıktır sakîl(kaba)	Sohbeti eyler tavîl
Riş i siyah ve kalîl	Oldu zekaya delil ⁵⁶

Hz. Peygamber ise bu açıdan şöyle tavsif edilmektedir:

⁴⁸ İbrahim Hakkı, s.211

⁴⁹ et-Tirmizî, *Şemâil.*, s. 33-38; Yardım, *a.g.e.*, s.65.

⁵⁰ et-Tirmizî, *Şemâil.*, s. 33-38; Yardım, *a.g.e.*, s. 63

⁵¹ et-Tirmizî, *Şemâil.*, s. 33-38; Yardım, *a.g.e.*, s.64.

⁵² et-Tirmizî, *Şemâil.*, s. 33-38; Yardım, *a.g.e.*, s.68

⁵³ et-Tirmizî, *Şemâil.*, s. 33-38; Bayraktar, *a.g.e.*, s.55.

⁵⁴ İbrahim Hakkı, s. 211-212.

⁵⁵ Bayraktar, *a.g.e.*, s.46-47.

⁵⁶ İbrahim Hakkı, s. 212.

Sakalı yüzünü doldururdu. Fazla uzatmaz bir tutam kadar uzatırdı. Ayrıca sakalları siyahtı⁵⁷. Buna göre Hz. Peygamber "zeki" bir insan olmaktadır.

2.9. Genel Bir Değerlendirme

İbrahim Hakkı, bu nev'in sonunda genel bir değerlendirme yapmakta ve şöyle demektedir:

"Her yeri evsat olan Dilber olur bî güman"⁵⁸

Hz. Peygamberi değerlendiren Şemâil ve Hilye eserleri ise şu genellemeyi yapmaktadırlar: "Gayet mütenasib bir vucud yapısına sahipti"⁵⁹. Buna göre Hz. Peygamber "dilber" olmaktadır.

İbrahim Hakkı daha sonra, vücudun diğer azalarının kıyâfetini bildirdiği Beşinci Nev'e geçer.

Beşinci Nev'

Bedenin Diğer Azaları/Kıyâfet-i A'z'ai Bakıyye-i Bedeni Bildirir.

"Ey Aziz! Malum olsun ki, ehl-i hikmet demişlerdir ki," diyerek

değerlendirmelerde bulunur.

2.10. Parmaklar İle İlgili Değerlendirmeler

"Üsbu'u olan uzun Ehl-i hüner zû funûn

Usbu'i yumuşak olan Zeyrek olur bi-kemân (şüphesiz)"⁶⁰.

Hz. Peygamber'in parmakları hakkında ise; Parmakları ise uzunca ve kalınca idi⁶¹. Elleri yaratılıştan ipek gibi yumuşaktı⁶². Buna göre Hz. Peygamber; hünerli ve bilgili olmaktadır.

2.11. Vücut Etleri Hakkındaki Değerlendirmeler

İbrahim Hakkı;

"Lahmi mülayim olan Oldu ârif u zarîf

Lahmi olan hoş latîf Tende olur lütf-i can

Lahmi olan pek katı Oldu kavi gızzatı"⁶³

Hz. Enes; Rasûlullah'ın cildinden daha yumuşak hiçbir ipeğe, atlasa dokunmadım, diyerek⁶⁴ onu tavsif etmiştir. Buna göre Hz. Peygamber; "hoş, ârif ve

⁵⁷ Bkz. et-Tirmizî, *Şemâil*, 28-41; Bayraktar, a.g.e., s. 47.

⁵⁸ İbrahim Hakkı, 212

⁵⁹ et-Tirmizî, *Şemâil*, s. 36; Yardım, a.g.e., s.69

⁶⁰ İbrahim Hakkı, s. 212.

⁶¹ et-Tirmizî, *Şemâil*, s. 33-38; Yardım, a.g.e., s.65-66; Bayraktar, a.g.e., s.52-53

⁶² et-Tirmizî, *Şemâil*, s. 33-38| Bayraktar, a.g.e., s.53.

⁶³ İbrahim Hakkı, s. 212

⁶⁴ Bayraktar, a.g.e., s.56.

zarîf" bir insan olmaktadır.

2.12. Karın İle İlgili Değerlendirmeler

"Batnı büyüktür gabi	Batnı küçük çelebi
Batnı büyük hem kasîr	Bed huy olur pek asir" ⁶⁵

Hz. Peygamber'in karın bölgesi ise şöyle tarif edilmektedir: "Ne şişman ne de çok zayıftı, karnı ile göğsü aynı hizada idi"⁶⁶

İbrahim Hakkı'nın nazm ile serd ettiği ettiği Kıyâfetnâmesinde, yukarıda görüldüğü gibi, zaman zaman Hz. Peygamber'in Hilyesine uygun vasıflar yer almakta, Kıyâfetnâme'de bazen kusurlu haller sayılmıştır ki, bunlar Hz. Peygamber'in hilyesiyle de uyuşmamaktadır. Hz. Peygamber'in Şemâline aykırı olup da methedilen bir durum söz konusu değildir. Bütün güzellikler Hz. Peygamberde bulunmaktadır. Buna göre Hz. Peygamberin karakteri hakkında; "âkıl ve hoş huylu", "aklı çok", "doğru", "güzel", "dilber", "bedelsiz, bulunmaz", "aydan daha nurlu", "zeki", "hünerli ve bilgili", "hoş, ârif ve zarîf", "bol sadaka veren" gibi tanımlamalar yapılmak durumundadır ki, Hz. Peygamber'in "ahlâkının Kur'ân olması"⁶⁷, "güzel ahlâkı tamamlamak için gönderilmesi"⁶⁸ onun sadece bu vasıfları değil, bunlardan katkat fazla ahlâk-ı hamidelere sahip olduğunu gösterir.

Ancak burada cevabının aranması gereken bir soru var. Acaba daha baştan, bu değerlendirmeler, Hz. Peygamber'in Şemâili göz önüne alınarak mı yapılmıştır, yoksa bütün Kıyâfetnâmelerde durum aynı mıdır? Başka bir ifadeyle bu ve müslümanların yazdığı diğer Kıyâfetnâmeler, Hz. Peygamber'in Şemâili de göz önüne alınarak mı yazılmıştır? Yoksa Milattan önce yazılmaya başlayan bu tür eserler, hep aynı tarzda görüşler mi beyan etmiştir. Bu durum ayrıca değerlendirilmeye muhtaç bir husustur.

⁶⁵ İbrahim Hakkı, s. 212.

⁶⁶ et-Tirmizî, *Şemâil*, s. 36; Yardım, *a.g.e.*, s.66.

⁶⁷ Müslim, *Müsaferin*, 139 (I, 513); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 54, 61.

⁶⁸ Muvatta, *Husnu'l-Hulk*, 8

Sonuç

1.Kıyâfet İlimi, sadece müslümanların ilgilendiği bir ilim değil, geçmişi milattan öncelere kadar dayandırılabilen bir ilimdir. Dolayısıyla, merhum İbrahim Hakkı bu konuda ilk orijinal eseri veren olmadığı gibi, tesbitlerinde geçmiş şahsiyetlerden de etkilenmiştir.

2.Kıyâfet ilminin, özellikle Kıyâfetü'l-İsr denilen kısmının Hz. Peygamber döneminde de kullanıldığı bilinmekte ise de Kıyâfetü'l-Beşer ile ilgili Hz. Peygamber'in sarîh ifadelerine rastlanmamaktadır.

3.Bu ilmi temellendirmek amacıyla serdedilen âyet ve hadislerin birçoğu te'vil edilerek dayanak oluşturulmaya çalışılmış olmasına rağmen, bazıları bu ilmi kısmen destekler görünmektedir.

4.İbrahim Hakkı'nın, Kıyâfetnâme'sinden hareketle Hz. Peygamber'in Şemâiline bakıldığı zaman, olumlu özelliklerin Hz. Peygamber'de bulunduğu, olumsuzların da bulunmadığı görülmektedir. Bu durumun bütün kıyâfetnâmelerde de böyle olup olmadığının araştırılması ayrı bir araştırma konusudur.